

**KELİMENİN
HAM
ANLAMıyla**

**ALİ İHSAN
VAROL**

—
Araştırma
İnceleme
—

Ali İhsan Varol,

1976 Haziran'da doğdu
memur ailesinin ortanca oğlu
televizyoncu olup nefsinin boğdu
kelimeye küser, harfe darılır

cahildir gariban, okur anlamaz
kâmillik ilmini ölse bilemez
boş kalırsa taşar, olur yaramaz
iki köpeğiyle dağda dolanır

yanağı al, yüzü ak masum biçimde
belli etmez ama karası içinde
kırkını geçti kırlar saçında
yarına yan bakar, düne sarılır

söyletmen dostlar arsız İhsan'ı
bilir riyakârdır dünya insanı
bulunmaz onun da farklı bir yanı
son nefesi vermeden belki durulur

KELİMENİN HAM ANLAMIYLA

Yazan: Ali İhsan Varol

Editör: Aslı Güneş

Yayın hakları: © 2024 Doğan Yayınları Yayıncılık ve Yapımcılık Ticaret A.Ş.

Bu eserin bütün hakları saklıdır. Yayınevinden yazılı izin alınmadan kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz, hiçbir şekilde kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

1. baskı /Ağustos 2024/ ISBN 978-625-6666-83-2

Sertifika no: 44919

Kapak tasarımı: Cüneyt Çomoğlu

Sayfa tasarımı: Gökçen Yanlı

Baskı: Yıkılmazlar Basın Yayın Prom. ve Kağıt San. Tic. Ltd. Şti.

15 Temmuz Mah. Gülbahar Cad. No: 62/B Güneşli - Bağcılar - İSTANBUL

Tel: (212) 515 49 47

Sertifika no: 45464

Doğan Yayınları Yayıncılık ve Yapımcılık Ticaret A.Ş.

19 Mayıs Cad. Golden Plaza No. 3, Kat 10, 34360 Şişli – İSTANBUL

Tel. (212) 373 77 00 / Faks (212) 355 83 16

www.dogankitap.com.tr / editor@dogankitap.com.tr / satis@dogankitap.com.tr

Kelimenin Ham Anlamıyla

Ali İhsan Varol

DOĞAN KİTAP
ÖRNEKTİR

İçindekiler

Önsöz	11
İsimler	13
Kadınlar ve Çiçekler	27
Lakaplar ve Mizantropi	35
Silahlar ve Türküler	51
Keyif Verici Maddeler ve Etimolojik Kökenleri	67
Sağlık, Sıhhat ve Afiyet	95
Cimcimeler, Keratalar ve Afacanlar	117
Hayvan Gibi Şey Yapmak	133
Edep, Edebiyat ve Argo	145
İçimizden Geçen Otomobiller	159
Jenerik Markalar	187
Çiklet	205
Şarız ve enercii	213

DOĞAN KİTAP
ÖRNEKTİR

Şimşir-i revanım Ebru Özpiliç'e...

Önsöz

Değerli okur:

Yerini bu kadar hoş bulan bir hitap sözü daha olamaz. Hakikaten çok değerlisiniz sayın okur.

Yaşadığımız çağda teknoloji, anlatıları bile en rafine, en hazırlop hale getirirken “okumak” gibi bir zahmete giriyor olusunuz takdire şayan.

İlginiz bir hediyedir, çok teşekkür ederim.

Ve ümit ederim ki, elinizde tuttuğunuz bu kitap ilginize layık bir arkadaş olur.

Yine de çok ciddiye almayın onu.

Çünkü bazen haddi olmayan konulara, vakitsizlikten doğan bir özensizlikle dalıyor.

Sayfalarını çevirirken ağzı kalabalık ve biraz da abartmayı seven bir ahbabınızı hatırlayabilirsiniz. O ahbabınıza gösterdiğiniz hoşgörüyü lütfen kitaptan da esirgemeyiniz.

İçinde Pod-Bee kumpanyasının verdiği şevk ve hevesle hazırlanmış 13 başlık bulacaksınız.

Bu başlıkların altındaki anlatılar aslında kulakçıklarınıza ulaşması için hazırlanmıştı. Fakat Doğan Kitap'ın gölgesinde değişip dönüşerek elle tutulur, gözle görülür hale büründüler.

Yine de muhabbeti ilk başladığı harareten koparmak istedik. Karşınıza pek sık çıkacak üç noktaların (...), devrilip devrilip toparlanan cümlelerin sebebi budur ve yine hoşgörünüze muhtaçtır.

Sizlere sadece hoşça vakitler geçirtmesi dileğiyle hazırladığım bu metinlerde bazen kaçınmadığım yorumlara da yer verdim. Konuya hâkim olanlar veya araştırıp kendi yorumunu yaratanlar, isterlerse benimkileri çiğneyip tükürebilir. Ama lütfen bana doğru değil.

Zaten hoş bir kitap hazırlayabildiysek eğer; okunanlar okuyanların kendilerine has hikâyelerine dönüşecektir. Öyle olursa ne mutlu bana.

O noktadan sonra isterim ki, bir toplu taşıma aracında, sahilde veya sakin bir parktaki bankta unutulsun, asla geri getirmeyecek bir arkadaşına ödünç verilsin bu kitap.

Ama siz bilirsiniz.

Artık onun sahibi sizsiniz...

**Ali İhsan Varol'un "Kelimenin Ham Anlamıyla"
adlı podcast dizisini dinlemek için:**

İsimler¹

“Ünlülerin Gerçek İsimleri” derlemelerindeki vazgeçilmez ve en bilinen isim hangisidir?

İki kelime, 21 harf...

Yeşilçam’la az çok ilgilenen hemen herkes bu soruya Fahrettin Cüreklibatır diye cevap verir. Yeşilçam’la çok çok ilgilenenlerse Fahrettin’in soyadının Cüreklibatır değil Cüreklibatır olduğunu bilirler.

Fahrettin Cüreklibatır 60 yıl, yani tam sittin sene önce çekilen, 1964 yapımı *Gurbet Kuşları* filmiyle Cüneyt Arkın olmuş. İsim babaları, *Artist* dergisinin yöneticisi Recep Ekicigil ve gazeteci Vecdi Benderli.

Ekicigil ve Benderli Cüneyt Gökçer’in Cüneyt’ini, Arkın Kitapevi’nin sahibi Ramazan Arkın’ın da Arkın’ını birleştirip efsanevi bir isim yaratıyorlar.

Bu yavan emeği sarf ederken bir efsaneye başlık attıklarını tahmin ediyorlar mıydı acaba?

---

1. Bu bölüm için referenslar: Gürpınar, Doğan. *Türkiye’de Özel İsimlerin Tarihi*. İstanbul: Telemak Kitap, 2021. İkinci, Ekrem Buğra. “Taşdığımız İsimlerin Hikayesi,” *Türkiye*, 18.11.2019.

Artist dergisi

Peki ya isim seçme hakkını, şiirleri ve kısa öyküleri birçok sanat dergisinde yayımlanmış, edebiyata meraklı, Cemal Süreya hayranı bir genç olan Fahrettin'e bıraksalardı? O kendine nasıl bir isim seçerdi?

Peki Cemal Süreya 1957 yılında henüz tıp talebesiyken tanıdığı ve "Tango duygusallığında bir genç" olarak tanımladığı yakışıklı Fahrettin'in, surlardan surlara atlayan, bir kılıç darbesiyle birkaç kelleyi uçuran bir cengâvere evrileceğini aklına getirmiş midir?

Muhtemelen hayır.

Yıllar sonra dönemin Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'ün verdiği bir resepsiyonda karşılaşır ikili. Bu karşılaşma Cüneyt'in aklına Fahrettin'ken içtiği 25 kuruşluk Marmara şarabını ve o şaraba meze olan koyu edebiyat sohbetlerini getirmiştir. Süreya ise oğlu için imzalı bir fotoğraf istiyordur. Elbette Fahrettin'den değil Cüneyt'ten. Ve kendi soyadındaki ikinci y harfini bir kalemde silip atan şairimiz, Arkın'ı Cüreklibatır'ken tanıdığının da altını çizer. I harfi-

ni hemen herkes gibi U'ya çevirerek. Bu arada tango duygusallığındaki Fahrettin'den evrilmiş Cüneyt Arkın'ı da "İpekyolu'nun Süpermen'i" olarak tanımlar ki nasıl yetenekli bir dil sihirbazı olduğu iyice anlaşılın.

Cüneyt Arkın, muhtemelen Fahrettin CüreklîBatır'la birlikte yazdığı *Adımı Unutan Adam* kitabında hüznünlü bir gururla bahsediyor bu hikâyeden. Aynı kitapta yine muhtemelen Fahrettin'in verdiği ilhamla yazdığı şöyle satırlar var:

Varım, ama yokum. Siz beni görüyorsunuz, çünkü beni çoğaltıyor. Her yerde o kadar "çok" um ki çoğaldıkça azalıp yok oluyorum.

Bir yerlerde Steve Arkın, diğer yerde George Arkın, başka bir yerde Fahrettin, çok uzaklarda Lee Arkın, yakında Cüneyt Arkın.

Benim "adım" bile yok.²

İşte bir efsanenin hüznünlü dolu gururu. Kendini çoğaltırken azaltmanın hüznü ve bu sayede bizlere ulaşmanın gururu var bu cümlelerde.

Aslında "bizlere" diyerek herkes adına konuşmaya gerek yok. Bana ulaşmaktan gurur duyuyordu Cüneyt Arkın!

Ben kim miyim?

Şahin Malkoç!

Evet. Daha küçücük bir çocukken hayalini kurduğum, kendime yakıştırdığım isim budur. Eğer yedi yaşındaki çocukların kendi isimlerini seçmelerine izin verilseydi

2. Cüneyt Arkın, *Adımı Unutan Adam*, İstanbul: Kabalıcı Yayınları, 2001.

Şahin Malkoç arşivi

bugün adım Şahin Malkoç olacaktı. Şahin'i kendime neden ve nasıl yakıştırdım hatırlamıyorum fakat Malkoç doğrudan Cüneyt Arkin hayranlığının eseri. Malum, biz çocukken ortama Marvel âlemi değil Battalgazi-Malkoçoğlu âlemi hâkimdi. Elbette Rocky ve Rambo gelene kadar.

Muhtemelen çocuk kafamla kurduğum surdan sura atlama, kırk bakireye tapma hayallerine "Ali İhsan" ismi biraz dar gelmiş. E, idolümün asıl adı da Fahrettin. Olur mu olur demişim kendimce.

İlginçtir ki o zamanlar pek sevmediğim "Ali İhsan" ismi artık benim evim. Bildiğim, gördüğüm, hatta belki özendiğim çok daha güzel evler var ama ben kendi evimde rahatım. Biliyorum ki yalnız da değilim, benim gibi önceleri adından pek hazzetmemiş ama sonrasında başka bir ismin hayalini aklına bile getirmemiş çok insan var.

Her şey gibi bir süre sonra ismimize de alışıyoruz. Oysa mecbur değiliz. İstersek yargı yolu açık, gider değiştiririz ismimizi. Yeter ki mantıklı bir sebebimiz olsun.

Olexander Turin*

Mesela 2016 yılında Olexander Turin isimli Ukraynalı bir genç, Apple'ın uçuk kampanyasından faydalanmak için ismini iPhone Sim, yani iPhone 7 olarak değiştirmiş. Karşılığında Apple'ın hissesini filan almamış, yalnızca sıfır telefon vermişler divaneye. Neden böyle bir şey yaptığını soran Ukrayna basınına da "Telefon 700 euroydu, isim değiştirmek 2 eurodan daha az tuttu" demiş.

Hepimiz Olexander Turin, daha doğrusu Bay iPhone 7 kadar pragmatik olamayız. Alışkanlıkların kolay kolay değiştirilememesi gibi; bir ismi belli bir süre taşıdıktan sonra, o isim morfolojisinden, fonetiğinden, anlamından

* <https://www.indiatimes.com/news/weird/a-ukrainian-man-officially-renames-himself-iphone-7-yes-this-world-has-indeed-gone-crazy-264528.html>

bağımsız olarak bizim kimliğimiz haline geliyor. Zaten isim dediğimiz şey varlıkları benzerlerinden ayırıp özelleştirmek için kullanılan sözcükler. Bizi özel kılan, bize özel şeyler, bizim tarafımızdan seçilmeler bile.

Elbette çocuğa isim koymak, ebeveynin hakkı ve görevidir. Bizimki gibi kültürlerde bu hak ve görev ailenin daha yaşlı üyelerine devredilebilir. Çoğu zaman türlü ritüellerle olaya kutsiyet de katılır.

Temel amaç yavruyu diğerlerinden ayırıp özelleştirmek. Ama bu uğraşı sırasında karanlık bir mekanizma da işletiliyor. Ayırıp özelleştirme isteğinin yanı sıra bir sınıflandırma hırsı çıkıyor ortaya. Aileler çocuklarına verdikleri isimlerde inançlarının, siyasi görüşlerinin, hayallerinin, tutkularının, saplantılarının bayraklarını dalgalandırıyorlar. Bittabi sosyal normların sınırlarını aşmadan...

Onlar da nedir öyle?

Örf, töre, gelenek, görenek, âdet ve belki de en önemli si olan moda.

İsim bir modadır.

Öyle olmasaydı 2003 yılından önce nadir bir isim sayılan Polat, bugün 20 yaşın altındaki binlerce delikanlımızın adı olarak karşımıza çıkmazdı.

Aynı yıllarda Arapça konuşulan ülkelerde de Murat ismi yükselişe geçmişti. Çünkü Arap alfabesinde P harfi yok ve hayali karakter oralarda Murat Alemdar adıyla biliniyor. Ayrıca 2010 yılında Yargıtay kararınca yasaklanmasına rağmen, ülkemizde onlarca Memati de bulunuyor. Memati! Ölümcül demek. “Adıyla yaşasın” dileğine ne kadar tezat bir isim değil mi?

Örnekler çoğaltılabilir; mesela Diyarbakırlı bir baba, oğluna Viking Kralı Ragnar'ın adını vermiş. Diziler, filmler kadar yeşil sahalar da ilham kaynağımız. Aramızda Ali Umut Messi'ler, Ege Can Muslular, Gökdeniz Yattara'lar dolaşiyor.

Siyaset de türlü ilginç isimlerin duyulmasını sağlamış. Kıbrıs Harekâtı'yla popülerleşen "Ecevit" bunlardan biri.

El kadar bebek için taşıması zor bir isim Ecevit. Neden Bülent tercih edilmemiş diye düşündürüyor insanı. Bu durumu tam o yıllarda Maksim Gazinosu'nun assolisti olup şöhretini tüm ülkeye yayan Bülent Erkoç'a, daha doğrusu Müjdat Gezen'in değiştirdiği ismiyle Bülent Ersoy'a bağlayan cinsiyetçiler çıkabilir. Ama arkasında durabilecekleri sağlam bir argüman bulamayıp fevkaladenin fevkinde yanılırlar efendim.

Bülent ismi yerine Ecevit soyadının tercih edilmesinin asıl sebebi, yine yavruyu diğerlerinden ayırıp özelleştirme isteği. Zira 1950'lerden itibaren de Menderes sözcüğü isim olarak epey yaygınlaşıyor. Birçok şekilde açıklanabilir bu durum. Saygı duyduğu kişiyi onurlandırma arzusu. Yavrusunun gelecekteki karakterine yönelik bir temenni. Veya el kadar bebeği taraftarlığına bayrak etme pragmatizmi.

Tarihe geçmiş kişilerin, isimlerini el kadar bebelere taşıtma eğilimleri tarih kadar eski.

Çok uzağa gitmeden, İkinci Meşrutiyet dönemine bakarsak, tüm Osmanlı coğrafyasında, oğlan çocuklarına

Enver ismini vermek için neredeyse yarışıldığını görürüz. Bu yarış neticesinde iki Enver daha tarihe geçmiştir. Biri Arnavutluk'un efsanevi lideri Enver Hoca, diğeri ise yine dönemine damgasını vurmuş Mısırlı devlet adamı Enver Sedat. İkisi de adını Enver Paşa'dan almış.

Keza yine Hürriyet kahramanlarından ve karanlık bir cinayete kurban gittiği için "ne şehittir ne gazi" tabirinin de kadersiz kahramanı olan Resneli Niyazi Bey; o zamanlar romantik sayılan ismiyle birçok erkek çocuğunun isim babası olmuş. İsyân bayrağını çekerek Ohri Dağları'na çıktığında sahiplendiği geyik yavrusu da kız çocuklarına isim anneliği yapmış. Bazı sağlam olmayan kaynaklar "geyik muhabbeti" tabirini de, bu geyikle Resneli Niyazi Bey arasındaki muhabbete bağlıyorlar. Kesin değil. Kesin olan şu: Bu geyikçik, o dönemler unutulmuş olan "dişi geyik" anlamındaki, Moğolca kökeni "Maral" olan, Türkçeye Meral olarak geçen ismin tekrar popülerleşmesini sağlamış.

Wikimedia Commons

Resneli Niyazi ve geyiği

İnsanlara hayvan isimlerinin daha yaygın verildiği zamanlara dair çok sağlam kaynaklar var elimizde. Boy boylayıp soy soylamış Dede Korkut gibi. O günler çocuklara “yay basıp, ok atmadan” isim verilmeyen günler. Verilirse de geçici bir isim olurmuş bu. Boğaç Han ve Bamsı Beyrek’in destanları hepimizin malumudur. O günlerde erkek çocukları için popüler olan isimler Şahin, Doğan, Sungur, Tuğrul, Arslan, Babür gibi vahşi hayvan isimleri; kızlara Gül, Lale gibi çiçekler; Sırma, Kadife gibi güzel kumaşlar; Turna, Suna gibi sevimli kuşlar uygun görülmüş. Keza Ceylan, Maral, hatta Koyun yaygın kullanılan kadın isimlerinden.

Öte yandan çocuklara isim verilirken yaşanan önemli bir olay veya görülen farklı bir nesne de ismin ilhamı olabiliyor. Göç sırasında doğan çocuğa Göçü; ziyafet esnasında doğana Aşveren; düşman baskınında doğana Kurtulmuş; Yağış geldi veya Yağış bastı isimlerinin verildiği vâki. Zira o zamanlar yağma kelimesinin de kökü olan “yağış” düşman anlamında da kullanılıyormuş.

Göçebelik, Türkleri çocuklarına pratik yollarla isim koymaya yönlendirmiş. Özellikle eski bir âdet var ki, Kızılderililer Türk’tür veya Türkler Kızılderili’dir hipotezini destekler türden. Anne doğum sancıları çekerken baba çadırdan dışarıya çıkıyor ve hayvanattan, nebatattan, cemadattan ilk gördüğü şey ile çocuğunu isimlendiriyor. Oturan Boğa, Açan Çiçek, Aksi Komşu gibi...

O adeti neyse ki geride bırakmışız fakat o günlerden bugünlere taşıdığımız çok şey var. Örneğin çocuğunu kaybetmiş ailelerin, yeni doğan çocuklarına Dursun,

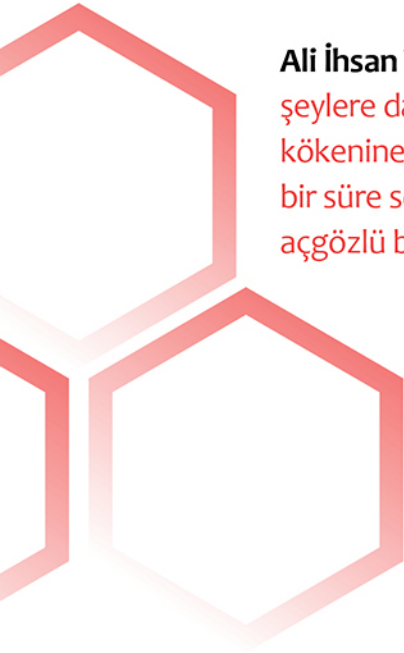

Bu kitabın sayfalarını çevirirken ağız kalabalık ve biraz da abartmayı seven bir ahbabınızı hatırlayabilirsiniz. O ahbabınıza gösterdiğiniz hoşgörüyü lütfen kitaptan da esirgemeyiniz. İçinde Pod-Bee kumpanyasının verdiği Şevk ve hevesle hazırlanmış 13 başlık bulacaksınız.

Bu başlıkların altındaki anlatılar aslında kulakıklarınıza ulaşması için hazırlanmıştı. Fakat Doğan Kitap'ın gölgesinde değişip dÖnüşerek elle tutulur, gözle görÖlÖr hale bÖrÖndÖler.

Ali İhsan Varol'dan kelimelere, insanlara, Őeylere dair etimolojik denemeler. Kelimelerin kökenine indikçe ŐaŐıracaksınız, ŐaŐkınlıđınız bir süre sonra eğlenceye, eğlenceniz de agÖzlÖ bir meraka dÖnüşecek.

QR kodu okutunuz

Dijital fiyat etiketi

Sertifika no: 44919

ISBN 978-625-6666-83-2

9 786256 666832

